

"Education through Self-help is our motto" - Karmaveer

A Two Day National Seminar On

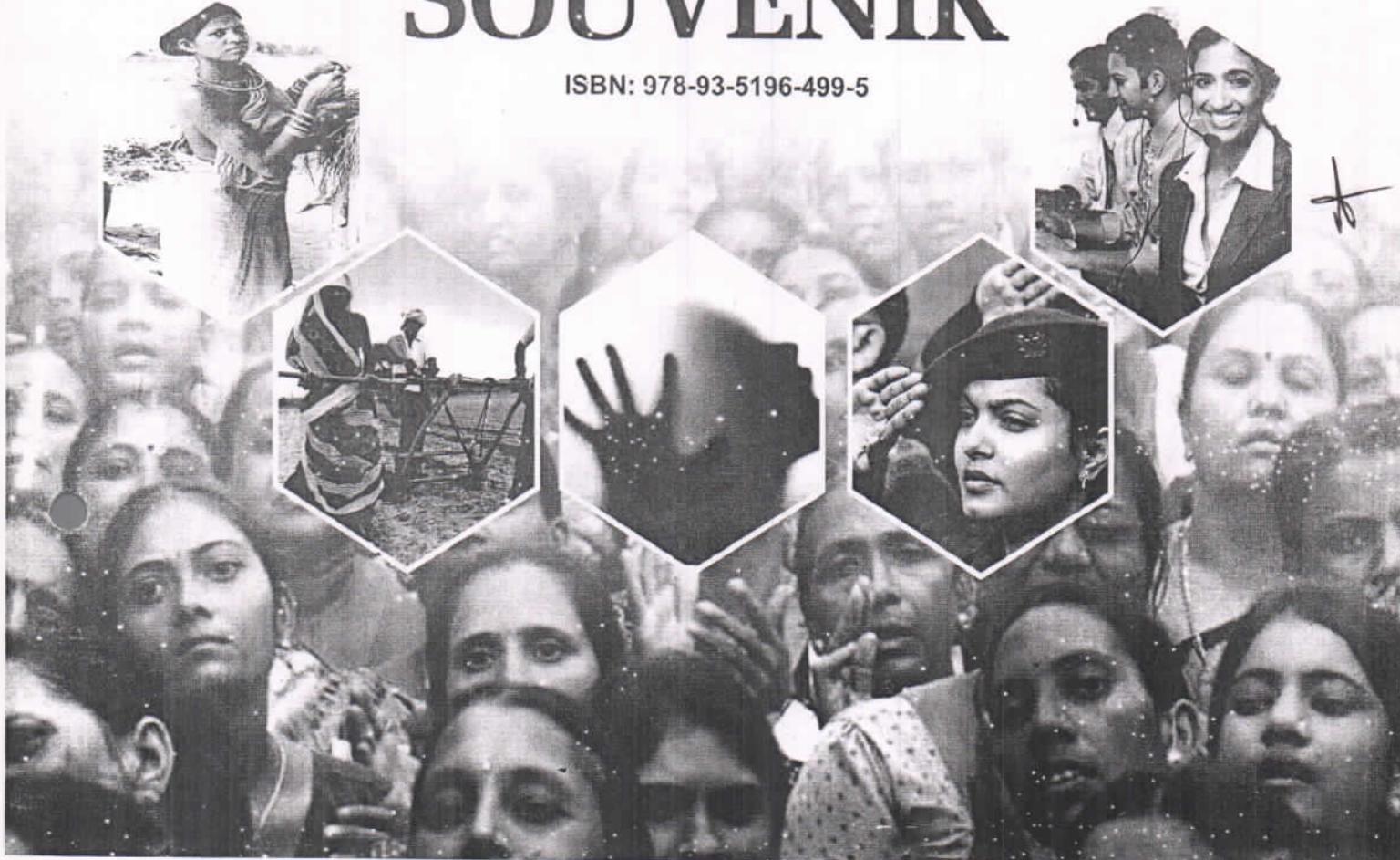
WOMEN IN INDIA: ISSUES, PROBLEMS AND PROSPECTS

(Sponsored by University Grants Commission, New Delhi)

30th and 31st January, 2015

SOUVENIR

ISBN: 978-93-5196-499-5

Organized by
Department of Sociology,

SADGURU GADAGE MAHARAJ COLLEGE, KARAD

Reaccredited with NAAC 'A' Grade

Vidhyanagar, Pin- 415 124 DIST Satara (MS) INDIA PO Box No. 3

Ph. Office (02164) 271346 Fax- (02164) 271346

Website: www.sgmcollege.org Email : sgmkarad@yahoo.com/strsgmck@bsnali.in

SUB THEME : 3 - VIOLENCE AGAINST WOMEN

Sr.No.	Name of the Author	Title of the Paper	Page No.
1	Ms. Patil A. G. and Mr. Kadam J. S.	A Study of Violence Against Women at Workspace	122 - 127
2	Dr. Smt. Swati R. Sarode	A Historical Study of Prostitutes in Sangli Area A Sociological Overview	128 - 129
3	Smt. Patil Pushpa Govindrao	'Violence Against Women In Indian Society : Its Causes and Consequences	130 - 133
4	Mrs. Desai M. B.	Domestic Violence Against Women	134 - 137
5	Mr. Ghatare Jayant C.	Female Infanticide : A Type of Domestic Violence against Women Sociological Analysis	138 - 140
6	प्रा. ढोबळे गोविंद नागनाथराव	महाराष्ट्रातील स्त्री अत्याचार	141 - 144
7	प्रा. डॉ. शैलजा कालिदास माने	कौटुंबिक हिंसाचार हा स्त्री जन्मावर होणारा एक अमानुष अत्याचार	145 - 149
8	प्रा. के. सी. कानडे	भारतातील स्त्रियां – समस्या आणि विश्लेषण	150 - 154
9	प्रा. डॉ. एस. एम. गावडे प्रा. ए. टी. गावडे	स्त्रियांवरील अत्याचार : एक अभ्यास	155 - 158
10	प्रा. अंकुश एम. गोंडगे	कौटुंबिक हिंसाचाराची समस्या	159 - 161

स्त्रियांवरील अत्याचार : एक अभ्यास

प्रा. ए. टी. गावडे,
समाजशास्त्र विभाग,
सहाय्यक प्राध्यापक,
एस.जी.एम.कॉलेज, कराड.

प्रा.डॉ.एस.एम.गावडे,
समाजशास्त्र विभाग,
सहाय्यक प्राध्यापक,
चंद्रबाई-शांतापा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी,
ता. हातकण्गले, जि. कोल्हापूर.

प्रस्तावना :-

भारत हा कृशीप्रधान देश असून एक आदर्श संस्कृती असणारा देश म्हणून त्याची जगामध्ये ओळख आहे. मानवी समाजामध्ये स्त्री आणि पुरुश हे दोन महत्त्वाचे घटक मानले जातात. समाजाचे अस्तित्वच या दोन घटकांवर अवलंबून आहे. स्त्री आणि पुरुश ही संसाररूपी रथाची दोन चाके आहेत. ही दोन्ही चाके मजबूत असतील तरच संसाररूपी रथ सुरक्षित पुढे जाऊ शकतो असे मानले जाते. परंतु एकीकडे मानवी जीवनातील स्त्रीचे महत्त्व सांगितले जात असले तरी भारतीय समाजाचा (अगदी प्राचीन कालखंडापासून) अभ्यास केला असता प्रत्येक काळात स्त्रियांच्यावर संस्कृतीच्या व रुढी परंपरेच्या नावाखाली अनेक प्रकारे अन्याय अत्याचार केला जात असल्याचे दिसून येते.

याचा अर्थ भारतीय समाजात कायमस्वरूपी सर्वांकडून स्त्रियांवर अन्यायाच केला जात आहे. तिला समाजात चांगले स्थान देण्यासाठी काही प्रयत्नच केले गेले नाहीत असेही म्हणता येणार नाही. कारण महात्मा फुले, राजाराम मोहन राय, महर्षी धोंडो केशव कर्वे, न्या.रानडे, पंडीता रमाबाई, डॉ.अँनी बेझंट यासारख्या अनेक समाजसुधारकांनी कौटूंबिक हिसांचारात अडकलेल्या स्त्रिला बाहेर काढून विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी प्रामाणिक प्रयत्न केले त्याला काही प्रमाणात यशही आले. विशेषत: स्वातंत्र्यनंतरच्या काळात भारतीय राज्यघटनेने वैधानिकदृष्टीने स्त्रीपुरुश समानतेचे तत्त्व मान्य केले. या स्त्रियांना शिक्षण व प्रशिक्षण देऊन त्यांना आर्थिकदृश्या स्वावलंबी करण्याचाही प्रयत्न चालू आहे. याचा लाभ घेऊन काही स्त्रियांनी समाजात आपले अस्तित्वही सिद्ध केले असले तरीही सांस्कृतिक जीवनात आणि व्यावहारिक जीवनात स्त्रियांचा दर्जा हा पुरुशांपे झा नेहमीच कनिश्ठ प्रतीचा राहिल्याचे आढळते. आजही या स्त्रियांवर घरामध्ये व घराबाहेही विविध प्रकारचे अत्याचार होत असल्याचे आढळून येते.

उद्दिश्टये :-

- 1) अत्याचार संकल्पना समजावून घेणे.
- 2) अत्याचाराचे प्रकार अभ्यासणे.
- 3) अत्याचाराचे प्रमाण अभ्यासणे.
- 4) अत्याचार प्रतिबंधक कायदे अभ्यासणे.

अभ्यास पद्धती : -

प्रस्तुत शोध निबंध हा दुय्यम सामुद्रीवर आधारित आहे. यामध्ये विविध ग्रंथ, वर्तमानपत्रे, मासिके, लेख इ.चा आधार घेण्यात आला आहे.

स्त्रियांवरील अत्याचार - अर्थ : -

स्त्रियांवरील अत्याचाराचे स्वरूप अतिशय व्यापक असल्यामुळे त्याची विशिष्ट अशा शब्दामध्ये व्याख्या करणे तसे अवघड आहे. पण तरीही खालील काही व्याख्यावरून अत्याचार म्हणजे काय? हे समजून घेणे सोपे जाते.

- अ) स्ट्रॉस : 'अत्याचार म्हणजे अशी क्रिया की ज्यात 'स्त्री' ला जखमी करण्याची पुरुशाची उच्च प्रतीची क्षमता होय.'
- ब) केम्पे : 'च्या मते अत्याचार म्हणजे एका व्यक्तीने दुसऱ्या व्यक्तीवर शारीरिक हल्ला करून तिला जखमी करणे होय.'

क) डॉ. मेनेच : 'च्या मते अत्याचार म्हणजे एका व्यक्तीचे/पुरुशाचे असे कृत्य की जो दुसऱ्या व्यक्तीच्या (म्हणजे स्त्रीच्या) स्वातंत्र्यावर आक्रमण करणे.

वरील व्याख्यावरून अत्याचाराचा अर्थ असा स्पॅश्ट होतो की, समाजातील प्रामुख्याने पुरुश व्यक्तीकडून स्त्रीयांवर वेगवेगळ्या प्रकारे अत्याचार केला जातो. याचा अर्थ असा नाही की स्त्रियांवर फक्त पुरुशांकडून अत्याचार होतो तर काही वेळा एक स्त्रीही दुसऱ्या स्त्रीवर अत्याचार करत असते. पण याचे प्रमाण कमी असून प्रामुख्याने पुरुशांकडूनच अधिकतर प्रमाणात स्त्रियांवर अत्याचार होत असल्याचे दिसून येते.

स्त्रियांवरील अत्याचाराचे प्रकार :-

पी.के.कुलकर्णी यांच्या भारतातील सामाजिक समस्या या ग्रंथातील स्त्रियांच्या आणि वृद्धांच्या समस्या या प्रकरणामध्ये स्त्रियांवर होणाऱ्या अत्याचाराचे विविध प्रकार सांगितले आहेत ते असे.

स्त्रियांवरील अत्याचाराचे प्रकार

गुन्हेगारी स्वरूपाचे अत्याचार	घरगुती स्वरूपाचे अत्याचार	सामाजिक स्वरूपाचे अत्याचार
बलात्कार	हुंडाबळी	पत्नी/मुलीला स्त्री लिंग गर्भपात करण्यास सक्ती करणे.
पळवून नेणे	मुलीला मारणे	मुर्लीना त्रास देणे.
खून करणे	लैंगिंक दुरुपयोग	स्त्रियांना विधवांना त्यांच्या मालमेपासून वंचित करणे
	विधवा व वृद्ध स्त्रिया यांना वाईट वागणूक देणे.	

वरील विविध प्रकारे स्त्रियांच्यावर सातत्याने अत्याचार होत असल्याचे दिसून येते. पण येथे या सर्वांचा अगदी सविस्तर अभ्यास करणे शक्य नसल्यामुळे संक्षिप्तपणे यापैकी काही अत्याचारांचा आढावा घेण्यात आला आहे.

बलात्कार :-

बलात्कार ही समस्या स्त्री अत्याचारासंबंधित सर्वात गंभीर समस्या आहे असे मानले जाते. स्त्रीला सतत धाकात ठेवून तिच्यावर हुक्मत गाजविता यावी यासाठी वापरली जाणारी पुरुषी कलृती म्हणजे बलात्कार. बलात्कार म्हणजे स्त्रिच्या इच्छेविरुद्ध तिच्यांना जबरदस्तीने संभोग करणे. बलात्कार ही अगदी पूर्वीपासून चालत आलेली समस्या आहे. बलात्कार हा केवळ विशिष्ट वयातील स्त्रीवर किंवा सुंदर स्त्रीवरच होतो असे नाही. कारण बलात्कार करणारा पुरुषा स्त्री सुखासाठी हपापलेला असल्यामुळे त्याला कोणत्याही वयाची, जातीची, धर्माची किंवा गरीब, श्रीमंत वर्गातीलही स्त्री चालते. म्हणजेच बलात्कार करणारी व्यक्ती विकृत मनोवृणीची असल्याचे दिसून येते. बलात्कार हे फक्त शहरीच समाजात होतात ग्रामीण समाजामध्ये होत नाहीत असे नाही तर बलात्कार हे शहरी, ग्रामीण, भारतात व भारताबाहेरील सर्व देशात होत असतात फक्त त्याचे प्रमाण कमी-जास्त असू शकते. उदा. साठी खालील तक्ता पाहू,

अ.क्र.	राष्ट्राचे नांव	दर एक लाख लोकसंख्येला बलात्काराचे प्रमाण
१	अमेरिका	२६.०
२	कॅनडा	८.०
३	ग्रेट ब्रिटन (यु.के.)	५.५
४	भारत	०.५

आधार : भारतातील सामाजिक समस्या - पी.के.कुलकर्णी (पान नं. २४५)

परिणाम : बलात्काराला बळी पडणाऱ्या काही मुली/स्त्रिया या बदनामीच्या भितीने, कुटूंबाच्या अबू वाचावी म्हणून आत्महत्या करतात. तर ज्यांना आत्महत्या करणे शाव्य नसते अशा मुली/स्त्रिया सतत अपमानाचे व कलंकित जीवन जगतात.

पळवून नेणे/अपहरण :-

एखादया मुलीला किंवा स्त्रिला तिच्या इच्छेविरुद्ध जबरदस्तीने किंवा दगाबाजीने दूर घेवून जाणे याला अपहरण असे म्हणतात. या मुलीला/स्त्रीला पळवून नेऊन तिला अनैतिक शारीरिक संबंध ठेवण्यास किंवा इच्छेविरुद्ध लग्र करण्यास भाग पाडणे हा त्यामागील हेतू असतो. अपहरण हे स्त्रियांप्रमाणे पुरुशांचे देखील होत असते. पण एकूण आकडेवारी पाहता स्त्रियांच्या तुलनेमध्ये पुरुशांचे अपहरणाचे प्रमाण खूपच कमी असल्याचे दिसून येते. उदा. दरवर्शी भारतात जितक्या व्यक्ती अपहरणाची/पळवून नेण्याच्या क्रियेची शिकार बनतात. त्यापैकी ८७ टक्के स्त्रिया व १३ टक्के पुरुश असतात.

हुंडाबळी :-

आज भारतामध्ये स्त्रियांच्यावर अनेक कारणामुळे अत्याचार होतात त्यामधील एक महएवाचे कारण म्हणजे हुंडयासाठी स्त्री सुशिक्षित असो किंवा अशिक्षित तिचा अनेकवेळा हुंडयासाठी अमानूश असा छळ केला जातो. एखादया नवोदित वधूला किंवा सुनेला त्या स्त्रीला हुंडयासाठी मारझोड करणे, चटके देणे यासारखे कृत्य करतात पण त्यालाही तिने जुमानले नाही तर सर्वजण मिळून (पती, दिर, नणंद, सासू व सासरे वगैरे) तिचा खून करतात. त्याला हुंडाबळी असे म्हटले जाते. दिवसेंदिवस काम न करता आयते मिळावे व झटपट श्रीमंत होण्याची माणसाची लालसा या कारणामुळे माणसातील माणसूकी संपत जाऊन आपल्या घरच्या पत्नी/सुनेचा बळी घेतला जातो. हुंडाबळीची संख्या वाढते आहे असे हे भारत सरकाराच्या गृहमंत्रालयाने प्रकाशित केलेल्या खालील अहवालावरून दिसून येते.

अ.क्र.	सन	हुंडाबळीची भारतातील संख्या
१	१९९९	५१५७
२	२००१	६८५१
३	२०११	८६९८

पत्नीला मारहाण करण्याची समस्या :-

भारतात नवचाकडून पत्नीला मारहाण प्रमाण हे खूपच जास्त असल्याचे दिसून येते. परंपरेमध्ये पतीने पत्नीला मारहाण करते थात काहीच गैर मानले जात असे. अगदी उच्चशिक्षित पतीदेखील पत्नीला वारंवार मारहाण करतात असे आढळून येते. पत्नीला होणाऱ्या हाणीचे स्वरूप पाहिले असता असे दिसून येते की, अगदी थप्पड मारण्यापासून ते काठीने मारहाण करून जखमी करणे. थप्पड मारण्यापासून ते काठीने मारहाण करून जखमी करणे, खूनाचा प्रयत्न करणे व काही वेळा खूनदेखील केला जातो. अनेकदा बहुतांशी स्त्रिया ह्या इंजतोसाठी आपणाला पतीकडून होणाऱ्या मारहाणीची तक्रार कोठेच करीत नाहीत. काही स्त्रिया अगदी असह्य आल्यास आपल्या जवळच्या नातेवाईकांना सांगतात. तर अगदीच अल्प स्त्रिया आपणाला होणाऱ्या मारहाणीची तक्रार पोलीसांत करतात.

विधवा स्त्रियांच्या समस्या :-

भारतीय समाजामध्ये विधवा असणे ही एक महएवाची समस्या आहे. स्त्री विधवा होणे हा एक शाव्य मानला जातो. पण सर्वच विधवांना समाजाकडून किंवा नातेवाईकांकडून वाईट वागणूक दिली जाते असे नाही. त्यामुळे सर्वच विधवांचे प्रशन सारखे नसतात. साधारणत: समाजामध्ये तीन प्रकारच्या असल्याचे दिसून येते. एक पूर्वीच्याकाळी बालविवाह होत असल्यामुळे अत्यंत कमी वयात मुलींचे विवाह केले जात असत. अशा मुलींचा पती दुर्देवाने कोणत्यातरी कारणाने मृत्यू पावला तर अगदी मूळही नाही अशा काळात ती विधवा बनत असे. दोन एखाद्या विवाहीत स्त्रिला मुले झाली आहेत व ती अजून लहान आहेत. तोपर्यंत त्या स्त्रीचा पती मृत्यू पावल्यामुळे ती विधवा बनते. तर तीन म्हणजे एखाद्या ५० वयाच्या पुढच्या स्त्रीची मुले मोठी झाली आहेत व काहींची लगेही झाली आहेत अशा स्त्रीचा पती मरण पावल्यामुळे स्त्री विधवा बनते.

आधार : भारतातील सामाजिक समस्या – पी.के.कुलकर्णी (पान नं. २४५)

परिणाम : बलात्काराला बळी पडणाऱ्या काही मुली/स्त्रिया या बदनामीच्या भितीने, कुटूंबाच्या अबू वाचावी म्हणून आत्महत्या करतात. तर ज्यांना आत्महत्या करणे शाक्य नसते अशा मुली/स्त्रिया सतत अपमानाचे व कलंकित जीवन जगतात.

पळवून नेणे/अपहरण :-

एखादया मुलीला किंवा स्त्रिला तिच्या इच्छेविरुद्ध जबरदस्तीने किंवा दगाबाजीने दूर घेवून जाणे याला अपहरण असे म्हणतात. या मुलीला/स्त्रीला पळवून नेऊन तिला अनैतिक शारीरिक संबंध ठेवण्यास किंवा इच्छेविरुद्ध लग्न करण्यास भाग पाडणे हा त्यामारील हेतू असतो. अपहरण हे स्त्रियांप्रमाणे पुरुषांचे देखील होत असते. पण एकूण आकडेवारी पाहता स्त्रियांच्या तुलनेमध्ये पुरुषांचे अपहरणाचे प्रमाण खूपच कमी असल्याचे दिसून येते. उदा. दरवर्षी भारतात जितक्या व्यक्ती अपहरणाची/पळवून नेण्याच्या क्रियेची शिकार बनतात. त्यापैकी ८७ टक्के स्त्रिया व १३ टक्के पुरुश असतात.

हुंडाबळी :-

आज भारतामध्ये स्त्रियांच्यावर अनेक कारणामुळे अत्याचार होतात त्यामधील एक महणजे हुंड्यासाठी स्त्री सुशिक्षित असो किंवा अशिक्षित तिचा अनेकवेळा हुंड्यासाठी अमानूश असा छळ केला जातो. एखादया नवोदित वधूला किंवा सुनेला हुंड्यासाठी छळले जाते की त्या छळाला कंटाळून ती स्त्री आत्महत्या करते. किंवा एखादया नवोदित वधूचा पती व त्याचे इतर नातेवाईक त्या स्त्रीला हुंड्यासाठी मारझोड करणे, चटके देणे यासारखे कृत्य करतात पण त्यालाही तिने जुमानले नाही तर सर्वजण मिळून (पती, दिर, नणंद, सासू व सासरे वगैरे) तिचा खून करतात. त्याला हुंडाबळी असे म्हटले जाते. दिवसेंदिवस काम न करता आयते मिळावे व झटपट श्रीमंत होण्याची माणसाची लालसा या कारणामुळे माणसातील माणसूकी संपत जाऊन आपल्या घरच्या पत्नी/सुनेचा बळी घेतला जातो. हुंडाबळीची संख्या वाढते आहे असे हे भारत सरकाराच्या गृहमंत्रालयाने प्रकाशित केलेल्या खालील अहवालावरून दिसून येते.

अ.क्र.	सन	हुंडाबळीची भारतातील संख्या
१	१९९९	५१५७
२	२००९	६८५१
३	२०१९	८६९८

पत्नीला मारहाण करण्याची समस्या :-

भारतात नवन्याकडून पत्नीला मारहाण प्रमाण हे खूपच जास्त असल्याचे दिसून येते. परंपरेमध्ये पतीने पत्नीला मारहाण करते थात काहीच गैर मानले जात असे. अगदी उच्चशिक्षित पतीदेखील पत्नीला वारंवार मारहाण करतात असे आढळून येते. पत्नीला होणाऱ्या हाणीचे स्वरूप पाहिले असता असे दिसून येते की, अगदी थप्पड मारण्यापासून ते काठीने मारहाण करून जखमी करणे. थप्पड मारण्यापासून ते काठीने मारहाण करून जखमी करणे, खूनाचा प्रयत्न करणे व काही वेळा खूनदेखील केला जातो. अनेकदा बहुतांशी स्त्रिया ह्या इज्जतोसाठी आपणाला पतीकडून होणाऱ्या मारहाणीची तक्रार कोठेच करीत नाहीत. काही स्त्रिया अगदी असह्य झाल्यास आपल्या जवळच्या नातेवाईकांना सांगतात. तर अगदीच अल्प स्त्रिया आपणाला होणाऱ्या मारहाणीची तक्रार पोलीसांत करतात.

विधवा स्त्रियांच्या समस्या :-

भारतीय समाजामध्ये विधवा असणे ही एक महणाची समस्या आहे. स्त्री विधवा होणे हा एक शापच मानला जातो. पण सर्वच विधवांना समाजाकडून किंवा नातेवाईकांकडून वाईट वागणूक दिली जाते असे नाही. त्यामुळे सर्वच विधवांचे प्रश्न सारखे नसतात. साधारणत: समाजामध्ये तीन प्रकारच्या असल्याचे दिसून येते. एक पूर्वीच्याकाळी बालविवाह होत असल्यामुळे अत्यंत कमी वयात मुलींचे विवाह केले जात असत. अशा मुलींचा पती दुर्दृवाने कोणत्यातरी कारणाने मृत्यू पावला तर अगदी मूलही नाही अशा काळात ती विधवा बनत असे. दोन एखाद्या विवाहीत स्त्रिला मुले झाली आहेत व ती अजून लहान आहेत. तोपर्यंत त्या स्त्रीचा पती मृत्यू पावल्यामुळे ती विधवा बनते. तर तीन म्हणजे एखाद्या ५० व्याच्या पुढच्या स्त्रीची मुले मोठी झाली आहेत व काहींची लग्नेही झाली आहेत अशा स्त्रीचा पती मरण पावल्यामुळे स्त्री विधवा बनते.